

MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE SINIRLARI

Mustafa ERDOĞAN*

ÖZET

Bu makalede demokrasi teorisinde son zamanlarda baskın bir tema haline gelen “müzakereci demokrasi” eleştirel bir bakışla ele alınmaktadır. Özellikle, arka planında Habermas’ın “iletişimsel eylem” kuramı bulunan müzakereci demokrasi anlayışı açıklandıktan sonra, bu teorisinin usuli ve epistemolojik öncüllerinden kaynaklanan sınırları üstünde odaklanılmaktadır. Makale, müzakereci demokrasinin merkezi kavramı olan “kamusal müzakere”nin demokratik ideal açısından değerini takdir etmekle beraber, bu noktanın müzakereci demokrasiyi başlı başına veya alternatif bir demokrasi teorisi olarak görmek için yeterli olmadığı vurgusuyla sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: *liberal demokrasi, kamusal müzakere, Habermas, iletişimsel rasyonalite, makul konsensüs, örtük/pratik bilgi, tercih çarpıtması*

DELIBERATIVE DEMOCRACY AND ITS LIMITS

ABSTRACT

This article presents a critical analysis of “deliberative democracy” which has recently been one of the dominant themes in democratic theory. After giving an account of the deliberative democracy based on the Habermasian concept of “communicative action” I focus on the limits of that concept due to its procedural and epistemological premises. The article concludes by emphasizing that though public deliberation as the pivotal concept of deliberative democracy has a privileged place in democratic ideal, this place does not give deliberative democracy a status of being an alternative theory of democracy.

Keywords: *liberal democracy, public deliberation, Habermas, communicative rationality reasonable consensus, tacit/practical knowledge, preference falsification*

* Prof. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Özellikle “halk demokrasileri” olmak iddiasındaki totaliter sosyalist rejimlerin çoğunun 1980’lerin sonunda çökmesinden sonra bir toplumsal-siyasi ideal olarak demokrasinin popülaritesi bütün dünyada artmaya başladı. Mafih, “sosyalist demokrasiler”in çöküşü başlangıçta Batılı “liberal demokrasi” modeline olan ilgiyi artırdıysa da, ilginç bir şekilde, bu gelişme demokrasinin teorisine aynı şekilde yansımada. Yani, totaliter sosyalist rejimlerin çökmesinin liberal-demokratik teorinin genel siyaset teorisi bağlamı içinde daha seçkin bir yer edinmesine pek katkısı olmadı. Gerçi, Anglo-Amerikan siyaset teorisi geleneği içinde yer alan kimi yazarlar doğmakta olan bazı “yeni” demokrasilerin “illiberal” yönde ilerleme eğilimlerinden kaygı duyan yazılar kaleme aldılar. Ama siyaset teorisinde asıl başka bir eğilim, demokrasiyi onun tarihsel liberal temellerinden ayırıştırarak ve onu neredeyse başlı başına bir siyasal felsefe olarak yeniden tanımlayan bir yönelim gitgide baskın hale gelmeye başladı. Bu yeni literatürde demokrasi artık liberalizmden sadece ayrı değil, fakat neredeyse onun bir alternatifi olarak takdim edilmektedir.

Demokrasi teorisindeki bu yeni eğilimin en belirgin şekilde gözlendiği alan “müzakereci demokrasi” literatürüdür. Müzakereci demokrasi tezi, katılımcı demokrasi, güçlü demokrasi, radikal demokrasi gibi görüşlerin hepsiyle bir şekilde ilişkili olmakla beraber, onlardan daha kapsamlı olan ve felsefi-ahlâki öncülleri daha güçlü görünen bir öğretiyi temsil etmektedir. Aralarındaki farklılıklar bir yana, bütün bu arayışları haklı gösteren temel neden, günümüz temsili demokrasilerinin gerçek birer “halk yönetimi” oldukları konusundaki şüphelerdir. Günümüz demokrasilerinin dayandığı seçimler ve diğer temsili kurumlar yönetenlerle yönetilenler arasında bir ölçüde rıza ve sorumluluk bağı kurmaktaysalar da, bu nokta söz konusu rejimleri gönül huzuruyla sahici “halk yönetimleri” olarak nitelememize yetmemektedir. Başka bir önemli neden ise, günümüz toplumlarının gitgide daha heterojen hale gelmeleri ve çoğulculuşmalarının doğurduğu demokrasi sorunlarıdır. Bundan dolayı, son onyılların demokrasi teorisine, temsili demokrasileri bir yandan daha kapsayıcı ve halkın aktif katılımına dayanır hale getirme, öbür yandan da çağdaş toplumun çoğulcu ve çeşitlilik içeren yapısının gereklerine uyarılma arayışı hakimdir.

1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ NEDİR?

Müzakereci demokrasinin ne olduğunu anlamak için önce bu terimde yer alan “müzakere” kelimesinin anlamını belirginleştirmek gerekiyor. Türkçede

“müzakereci demokrasi” olarak adlandırdığımız¹ kavram İngilizce “deliberative democracy” teriminin karşılığıdır. Belirtmek gerekir ki, İngilizce “deliberative” kelimesini “müzakere” ile karşılamak bir ölçüde anlam kaymasına, hatta kaybına yol açmaktadır. Çünkü, deliberative –arka planındaki deliberation kelimesi nedeniyle- derin ve uzun uzadıya tartışmayı, istişareyi, hep birlikte bilinçli, dikkatli ve soğukkanlı şekilde düşünüp-taşınmayı ima ederken, Türkçedeki “müzakere” kelimesi ilk planda “pazarlık etme” anlamındaki tartışma-görüşmeyi çağrıştırmaktadır. Oysa, müzakereci demokrasi teorisyenleri deliberative’in münakaşadan, herhangi bir tartışma ve görüşmeden, ama özellikle de karşılıklı taviz verme ve pazarlıktan farklı olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu sakıncalara rağmen, yine de “tezekkür”ü de çağrıştırmaları bakımından “deliberative” kelimesi için şimdilik “müzakere”den daha uygun bir karşılık bulunamamıştır.

Michael Walzer² müzakerenin düşünmek değil, belirli bir şekilde düşünmek olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bu düşünme biçiminin özelliği sakin, tefekküre dayalı, kanıtlara açık ve farklı görüşlere saygılı olmasıdır. Başka bir yazar ise, pazarlıktan ve retorikten farklı olarak, müzakereyi katılanların yeni bilgilerin ve tartışmaya diğer katılanların iddialarının ışığında tercihlerini değiştirmeye hazır oldukları, makul ve bilgiye dayalı kanaatler üretmeyi amaçlayan bir tartışma olarak tanımlamaktadır.³ Müzakere, her şeyden önce, ilgilere/kaygılara hitap etmenin, anlaşmazlıkları çözenin ve çatışmaların üstesinden gelmenin diğer yurttaşlara gerekçelerle desteklenmiş argümanlar sunmaya dayalı bir yolunu bulma arayışıyla ilgilidir⁴. Sonuç olarak “müzakereci demokrasi” bakımından “müzakere”, ilgili kişilerin herhangi bir meselede bir karara varmadan önce, argümanlar temelinde veya gerekçeli olarak birbirlerini ikna etmeyi ve böylece ortak bir karara ulaşmayı sağlayacak şekilde aralarında dikkatlice istişare etmeleri süreci olarak tanımlanabilir. Bu durumda, “müzakereci demokrasi” de bir toplumun kaderini ilgilendiren kolektif kararların böyle bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeli anlamına gelmektedir.

Müzakereci demokrasi teorisi demokrasiyi geliştirebilmemizin ve normatif standardın altında kalan kurumları eleştirebilmemizin yollarını öngören normatif bir teori olmak iddiasındadır.⁵ Müzakereci demokratlar genel yararın tanımlanmasında karşılıklı konuşma ve tartışma ihtiyacının öneminden

¹ Sanırım “müzakereci demokrasi”nin bu başlık altında Türkçe bir ders kitabında ilk yer aldığı örnek bu satırların yazarının *Anayasal Demokrasi* kitabının 1999 yılında yapılmış olan 3. baskısıdır.

² Walzer 1999, s. 58.

³ Chambers 2003, s. 309.

⁴ Sanders 1997, s. 347.

⁵ Chambers 2003, 308.

hareket ediyor ve demokrasinin –temsili demokrasiden farklı olarak- ancak bütün yurttaşların katılımına dayanan bir kamusal müzakere zeminine oturması gerektiğini ileri sürüyorlar. Müzakereci demokrasi netemeli siyasi problemlere meşru –yani, ahlâki olarak haklılaştırılabilen ve rasyonel olarak üretilmiş- çözümler vaat etmektedir. Özellikle de zor sorunlar için tatminkâr çözümlere ulaşmanın hiçbir kesin yolu bulunmadığında, müzakereye başvurulmalıdır. Çünkü müzakere geniş bir alternatif çözümler demetinin göz önüne alınmasını sağlar ve böylece heterojen bir toplumun bütün üyelerinin görüşlerinin dile getirilmesi ihtimalini de artırır.⁶

Müzakereci demokrasi toplumun temel kurumlarının özgür bir kamusal müzakere çerçevesinde ve böyle bir kamusal tartışma ortamının devamını mümkün kılacak yapıda oluşturulmasını öngörmektedir. Bernard Manin’in anlatımıyla⁷, kamusal müzakere veya argümantasyon genel özelliği karşıt normlar veya değerler arasındaki bir gerilim olan siyasi tartışmaların doğasına özellikle uygundur. Çünkü, bu tür bir gerilim veya çatışma bilim aracılığıyla kesin bir çözüme bağlanamaz, ama yine de değerler çatışmasını çözenin keyfi olmayan bir yolu vardır. Bazı değerlerin - “doğru” olduğuna değilse de- izlenmelerinin başka bazı değerlerin izlenmesinden daha haklı veya meşru olduğuna makul insanlardan oluşan bir muhatap kitlesini ikna etmek mümkündür. Bir karar veya normun bu şekilde haklılaştırılmasının nispi gücü, ancak onun makul insanlardan oluşan bir dinleyicilerde ortaya çıkaracağı onayın çokluk ve yoğunluğuyla ölçülebilir.

Denebilir ki, müzakereci demokrasi teorisinin ana damarını Jürgen Habermas’ın “iletişimsel eylem” teorisinden ilham alan literatür oluşturmaktadır. Habermas’a göre⁸, toplumsal sorunların müzakereci demokrasi usulüyle ele alınması daha bütüncül karar alma mekanizmalarını geliştirecek ve insanların bilinçli kolektif eylemler aracılığıyla toplumsal ve ekonomik hayatın yönetimini aktif bir şekilde üstlenmelerini sağlayacaktır. Kamusal alandaki demokratik müzakere intersübjektif bir öğrenme süreci sayesinde bireylerin ufkunu açacak, normalde dikkatlerden kaçabilecek yeni analizlerden ve çözüm önerilerinden onların haberdar olmalarını sağlayacaktır.

Müzakereci demokrasi teorisyenleri Guttman ve Thompson’a göre de müzakereci demokrasinin büyük üstünlüğü onun zaman içinde öğrenmeyi teşvik etmesidir. Kamusal argümantasyon süreci yurttaşların hatalarından ve birbirlerinden öğrenmelerini temin eder. Müzakereci demokrasinin sağladığı bu kamusal öğrenme süreci pazarlıkçı anlaşmaya (bargaining and negotiation)

⁶ Sanders 1997, s. 347.

⁷ Manin 2001, s. 503.

⁸ Pennington 2007, ss. 724-25.

dayanan kurumlarla karşıtlık oluşturur.⁹ Çünkü, müzakere bir keşif süreci olmasının yanında; aynı zamanda farklı ve çatışan görüş sahiplerinin birbirini ikna etme sürecidir. Taraflar (argümanlarla) tartışırlar. Argümantasyon ise dinleyicilerde mutabakat üretmeyi ve onu takviye etmeyi amaçlayan bir önermeler dizisidir. O bu anlamda uzun soluklu ve rasyonel bir süreçtir. Katılanların ortak değerlerini paylaşmayan biri sunulan argümanlardan ikna olmayacaktır. Ancak, müzakere sürecinin amacı “hakikat”i veya “doğru”yu ortaya çıkarmak değil, kişileri ikna etmektir. Onun için, burada söz konusu olan argümanların doğru veya yanlış olması değil, daha güçlü veya daha zayıf –veya, daha ikna edici yahut daha az ikna edici- olmasıdır. Kişi diğerlerini ikna etmeye çalışır, ama sadece ikna etmeye; hakikate veya doğruya ikna etmek gerekmez.¹⁰

Habermas’a göre, demokratik bir toplumda geçerli olacak olan normlar ancak yurttaşlar arasında gerçekleşen kamusal müzakere üretilir. Ancak yurttaşlar arasındaki fiili kamusal müzakereye dayanan bir siyasi düzen herkesi bağlayacak normlara geçerlilik verebilir. Bunun için de eşit katılıma ve özgür iletişime imkân verecek bir kamusal alanın oluşması şarttır. Bu şekilde geçerli kılınmış olmayan normlar herkesin onları benimsemesi ve onlara göre hareket etmesi için gerekçe sağlamazlar. Bu gibi normları dayatmak aslında başkalarını kendi irademize boyun eğdirmek anlamına gelir. Şu halde, ideal, normlar üzerinde rasyonel bir konsensüse götürecektir gerçek siyasi müzakere olmalıdır.¹¹

Ayrıca, kararların daha şeffaf ve eşitlikçi bir tarzda alınmasını sağlamak üzere, bütün yurttaşlar aktif katılım hak ve olanağına sahip olmalı ve bütün ilgililere (“paydaşlar”- stakeholders) karar alma sürecinde eşit statü tanınmalıdır. Bunun için de, daha fazla maddi eşitliğin sağlanması ve özel piyasa ekonomisindeki birçok zenginlik ve statü eşitsizliğinin giderilmesi gerekir. Aksi halde, müzakereye katılanlar arasındaki eşitsizlikler sağlıklı bir iletişimi engeller; bu durumda, ekonomik açıdan üstün konumdakiler “daha iyi argümanın gücü”nden ziyade, daha büyük ödeme kapasitesi sayesinde karar alma sürecinde güç kullanırlar.¹² Aynı şekilde Guttman ve Thompson’a göre de kamusal argümanın gerçek potansiyelini gerçekleştirmek için müzakerecinin “özgür ve eşit kişiler” arasındaki “adil işbirliği şartları”nı yansıtan bir sosyo-ekonomik zemine yürütülmesi gerekir. Kamusal kararlara katılımdaki eşitsiz konumların yol açtığı adaletsizliğin üstesinden en iyi müzakereci süreçlerle gelinebilir, çünkü “akıl gücü mevcut güç dağılımıyla daha az

⁹ Pennington 2012, s. 161.

¹⁰ Manin 2001, s. 502.

¹¹ Gaus 2003, s. 123.

¹² Pennington 2003, s. 725.

doğrudan bağlantılıdır ve dolayısıyla onun etkisini kırma/onu dengeleme potansiyeline sahiptir.”¹³

Müzakereci demokratlar “kollektif demokratik müzakere alanı” olarak tanımlanan kamusal alanın genişlemesini genellikle iletişimsel rasyonalitenin bir ön şartı olarak görmektedirler.¹⁴ Müzakereci anlayışın kamusal alanı öne çıkarması ve bu alanın kapsamını genişletmesi onu özel alanın dokunulmazlığını veri olarak alan liberal öğretiden temel bir noktada ayırmaktadır. Bu farklılığın temel haklara yansımaları Gerald Gaus¹⁵ şu şekilde açıklamaktadır: Liberalizm bireysel özgürlük haklarını demokratik karar-almaya ahlâken öncelikli sayar ve böylece demokratik kararların meşru olduğu alanı sınırlarken, demokratlar bireysel hakların demokratik müzakere sürecinden doğacağına ısrar ederler. Eşitlikçi demokratlar din özgürlüğü, vicdan ve örgütlenme özgürlükleri gibi “modernlerin özgürlükleri”nin doğru bir şekilde işleyen demokrasiden doğacağına inanır ve bu hakların demokratik haklara ahlâken öncelikli olmadıklarında da ısrar ederler. Dolayısıyla, müzakereci demokrasi anlayışı açısından, temel haklar meşru demokratik karara sınırlar getirmezler.

Buna benzer şekilde, Manin de bireylerin müzakere öncesinde kendi çıkarları hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmadıklarını ileri sürmektedir. Ona göre¹⁶, bireyler siyasi meseleleri tezekkür etmeye başladıkları zaman ne istediklerini ancak kısmen bilirler. Onların belirli tercihleri ve bazı bilgileri vardır, ama bunlar kesin değildir, eksiktir, çok kere kafa karışıklığıyla malüldür ve tutarsızdır. Ancak müzakere sürecinde çeşitli görüş açılarının karşı karşıya gelmesi sayesinde ki kişiler kendi tercihlerini belirginleştirebilir, hatta gerektiğinde başlangıçtaki amaçlarını değiştirebilirler. Bundan dolayı, meşruluğun kaynağı bireylerin önceden belirlenmiş iradesi olmayıp iradenin oluşma süreci, yani bizatihi müzakeredir. Bir bireyin özgürlüğü, her şeyden önce, çeşitli çözümler arasında bir araştırma ve karşılaştırma süreci aracılığıyla bir karara ulaşabilmesinden oluşur. Bu nedenle, meşru bir karar herkesin iradesini temsil eden değil fakat herkesin müzakeresinden hasıl olan karardır. “Çıktı”ya meşruluğunu veren önceden oluşmuş iradelerin toplamı olmayıp, herkesin iradesinin bu süreçte oluşmasıdır. Bu çerçevede meşru hukuk da genel iradenin ifadesi değil, genel müzakerenin sonucu olan hukuktur.

Mamafih, Habermas’ın haklarla demokrasi arasındaki ilişkiyi karşıtlık veya öncelik ilişkisi temelinde ortaya koyduğu görüşünün doğru olmadığı ileri

¹³ Guttman &Thompson 2004, s. 43’ten aktaran Pennington 2012, s. 162.

¹⁴ Pennington 2003, s. 736.

¹⁵ Gaus 2003, s. 127.

¹⁶ Manin 2001, ss. 501-502.

sürülmüştür. Nitekim Simone Chambers'a göre¹⁷, Habermascı müzakereci demokrasi "Halk"ın iradesini hakların üstüne çıkarmaktan ziyade, hakların ve halk egemenliğinin kaynağının ortak olduğunu savunur. Bu anlayış açısından, haklar olmadan Halkın iradesinden söz edilemeyeceği gibi, ilk meşruluğu yaratacak bir halk egemenliği teorisi olmadan da haklar yoktur. Anayasal haklarla halk egemenliği arasındaki ilişki hukukla demokrasi arasındaki ilişkiyi de yansıtır: Hukukun üstünlüğü demokraside saklıdır, demokrasi de hukukun üstünlüğü olmadan işleyemez. Bizler ancak bu yasaların müellifleri olduğumuz ölçüde haklarla korunan hukuki kişileriz. Ancak hukuka tabi kişiler olduğumuz ölçüde de yasaların müellifleriyizdir.

Müzakereci demokrasi teorisi demokrasinin merkezini (bireysel) oy-vermeden kamusal alana ve hesap-verilebilirlik ve meşruluk pratiklerine kaydırmaktadır. Buna bağlı olarak, konuşma-merkezli demokratik teori oy-verme merkezli demokratik teorinin yerini alır. Oy-verme merkezli görüşler demokrasiyi sabit tercihler ve çıkarların içinde adil şekilde toplandığı mekanizmalar aracılığıyla yarıştığı bir arena olarak görürler. Müzakereci demokrasi ise oy-verme öncesindeki kanaat ve irade-oluşumunun iletişimsel süreçleri üstünde odaklanır. Böylece hesap-verilebilirlik de meşruluğun kavramsal çekirdeği olarak rızanın yerini alır. Meşru bir siyasi düzen onun yasaları altında yaşayan herkese meşrulaştırılabilen bir düzendir. Yine de, müzakereci demokraside rıza ve oy-verme ortadan kalkmaz. Daha ziyade, müzakereci modelde bunlar toplamacı modelde olduğundan daha karmaşık ve daha zengin bir şekilde yorumlanırlar.¹⁸

Müzakereci demokrasi taraftarları kamusal muhakeme ve müzakerecinin tarafsızlık ve kişisel çıkarın kaynaklarını bertaraf edeceğini ve böylece kamu yararı üzerinde birleşileceğini düşünürler. Buna göre, eğer bütün kişiler kendilerinin iyiliğini başka herkesin iyiliğine eşit ilgi ve saygı gösterecek şekilde izlemelerini sağlayacak şekilde, başkalarıyla eşitlik temelinde tartışmakla yükümlü olurlarsa, o zaman onların varlığını ve hatta kolektif politikaları da yönetecek kurallar üzerinde makul bir konsensüse ulaşmak mümkün olmalıdır. Buradaki temel düşüncenin, kamu siyaseti meseleleri hakkındaki siyasi müzakereyi daha hakkaniyetli, tartışmaya giren bütün ilgilerin değerini takdir eder ve ortak iyilikte odaklanır hale getirmek olduğu söylenebilir.¹⁹

Gerald Gaus müzakereci demokrasinin gerçekleştirmek istediği başlıca üç ideal olduğunu belirterek, bunları şöyle açıklıyor: (1) *Kamusal Akıl İdeali*: Müzakereci demokrasinin merkezinde yer alan bu ideal demokratik birliğin

¹⁷ Chambers 2003, s. 310.

¹⁸ Chambers 2003, s. 311, 308.

¹⁹ Bellamy 2007, s. 150.

yurttaşlar arasındaki kamusal argüman ve muhakemeye dayanmasını gerektirir. Joshua Cohen'in anlatımıyla, " taraflarının öneriler sunmalarının, onları desteklemelerinin veya eleştirmelerinin gerekçelerini belirtmelerinin gerekli olması anlamında, müzakere *gerekçelidir*. Müzakereye katılanlar, kendi önerilerinin kaderini (meselâ, gücün değil) bunların belirleyeceği beklentisiyle gerekçe gösterirler."²⁰ (2) *Kamusal Meşrulaştırma İdeali*: Müzakereci demokrasi anlayışında müzakere radikal anlamda kamusal olmalıdır; sadece hepimizin kabul edebileceğimiz gerekçeler (nedenler) gerçekten kamusal ve dolayısıyla meşrulaştırıcıdır. Kamusal Meşrulaştırma İdealine göre bir siyaset veya ilke ancak kamunun bütün üyeleri tarafından bir şekilde benimsenebiliyor ise meşrudur.²¹ (3) *Düzenleyici Gerçek Siyasi Konsensüs İdeali*: Habermas'a göre, geçerliliğin kaynağı " ilgili bireylerin işbirliği yaptıkları fiili bir argümantasyon süreci"nden doğan " mutabakat"tır. Başka bir anlamıyla, kamusal gerekçeler temelinde mutabakata ulaşılması gerekir. Siyasi kurum ve süreçleri yönetmesi gereken, fiilen ulaşılan ortak kanaattir. Müzakereci demokratik teorilerin tanımlayıcı özelliği, kamusal meşrulaştırmanın fiili söyleme bağlı olmasıdır; cebri yasaları sadece fiili müzakerenin çıktılarını meşrulaştırabilir.²²

2. Müzakereci Demokrasinin Sınırları

Kamusal olan meselelerin yurttaşların geniş katılımıyla müzakere edilmesi elbette demokrasi idealiyle tutarlı bir düşüncedir. Yine de, demokrasiyi " müzakere"yle tanımlamanın bazı sınırları vardır. Burada önemli bir mesele, " kamusal"ın kapsamının belirlenmesiyle ilgilidir ve müzakereci demokrasi anlayışı bu konuda vuzuhtan yoksundur. Hatta denebilir ki, bu anlayışta kamusal müzakerenin sınırlarının özel ve sivil alanları da kapsayacak şekilde geniş tutulma tehlikesi söz konusudur. Nitekim, William Galston²³ müzakereci demokratik gündemin ailelerin ve cemaatlerin özel inançlarına pek yer bırakmayacak kadar geniş olduğunu ve dolayısıyla müzakereci idealin sonunda " özgürlük taleplerini zayıflatan bir cumhuriyetçilik"e dönüştüğünü ileri sürmüştür.

Bununla ilgili kaygı verici başka bir nokta, müzakereci demokratların – aslında genel olarak demokratların- çoğunun meselâ insan haklarını bile kamusal tartışmaya öncelikli saymamalarıdır. Aksine onlar, yukarıda belirtildiği gibi, temel hakların da müzakereci-demokratik sürecin ürünü olarak ortaya çıkması gerektiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, bu haklar meşru

²⁰ Cohen 1989, s. 22'den aktaran Gaus 2003, s. 131.

²¹ Gaus 2003, s. 131.

²² Gaus 2003, ss. 131-32.

²³ Galston 1999, s. 47.

demokratik kararlara sınırlar koyamazlar. Meselâ, insan haklarını bireylerin kamusal kurumların oluşturulmasından önce sahip oldukları “doğal” haklar olarak gördükleri ve onlara demokrasi karşısında normatif üstünlük tanıdıkları için, Habermas liberal düşünürleri eleştirmektedir²⁴.

Birçok yazar müzakereci demokratların genel olarak hayatta ve özel olarak da politikada “müzakere”nin yerini abarttıkları görüşündedir. Müzakereye üstün bir rol biçmenin, çoğu insanın hayatını yaşama tarzına ters düştüğüne dikkat çekilmektedir. Pennington’ın okumasına göre²⁵, bilişsel psikolojideki empirik araştırmalar göstermektedir ki, insanlar günlük kararlarının çoğunu “en iyi” değilse de “uygun” kararlar almalarına imkân veren sezgisel araçlar, kültürel gelenekler ve elyordamı temelinde almaktadırlar; bu anlamda onlar “bilişsel cimriler”dir. Michael Walzer’a göre de²⁶, müzakerenin demokratik siyasette bir yeri olmakla beraber, bu bağımsız bir yer değildir. Ayrıca, müzakereci anlayışın üzerinde odaklandığı akıldan başka tutku, bağlılık ve adanma, dayanışma, cesaret ve rekabet yeteneği gibi değerlerin de siyasette yeri vardır ve bunlar çok kere akılla gerilim içindedirler. Bütün bunları ve çıkar arayışını dışlayan bir müzakere süreci tasavvuru gerçek dünyada karşılığı olmayan hayali bir tasavvurdur.

Bu durumda, müzakereci demokrasi teorisyenleri Guttman ve Thompson’ı eleştirme sadedinde, Ian Shapiro’nun “İllâllah Müzakereden: Siyaset Çıkarla ve Güçle İlgilidir”²⁷ başlıklı bir makale yazma ihtiyacı duymuş olması anlaşılabilir hale gelmektedir. Nitekim, Shapiro’ya göre, adı geçen yazarların demokratik müzakere üstündeki vurgusu politikada ahlâki görüş farklılıklarının önemli ölçüde çıkar ve güç farklılıkları tarafından şekillendirildiğini göz ardı eden bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Öte yandan, Richard Bellamy’nin belirttiği gibi, müzakere yoluyla makul bir konsensüse ulaşılabileceği de kesin değildir. Müzakereci demokrasi taraftarları kamusal muhakeme ve müzakerenin tarafsızlık ve kişisel çıkarın kaynaklarını bertaraf edeceğini ve böylece kamu yararı üzerinde birleşileceğini varsaymaktadırlar. Buna göre, eğer bütün kişiler kendilerinin iyiliklerini başka herkesin iyiliğine eşit ilgi ve saygı gösterecek şekilde izlemelerini sağlayacak şekilde başkalarıyla eşitlik temelinde tartışarlarsa, o zaman onlar kolektif politikaları yönetecek kurallar üzerinde makul bir konsensüse ulaşabilirler. Ancak bu görüşün yanıldığı nokta, bu amacın herkesi makul olarak tatmin edecek şekilde genel olarak başarılabilirliğini varsaymasıdır. Bu varsayım hatta bazı müzakereci demokratları, özellikle ilke meseleleri söz

²⁴ Gaus 2003, 122-23, 127.

²⁵ Pennington 2012, s. 179.

²⁶ Walzer 1999, ss. 67, 59.

²⁷ Shapiro 1999.

konusu olduğunda mutabakata ulaşamaması halinde, bunu müzakereye katılanların kötü niyet, bilgisizlik veya aptallıklarına atfetmeye sevk etmektedir. Bunun bir sonucu olarak, onlar siyaseti belirli siyasi-olmayan forumlarla –mahkemeler veya başka uzman kurumlarla- sınırlamaya meyletmektedirler. Onlara göre, kamusal baskılardan arındırılmış olmak –belki de paradoksal olarak- katılanların kamu iyiliğini çıkarlardan-arınmış ve gerekçeli bir şekilde tezekkür etmelerine yol açacaktır.²⁸ .

Oysa, müzakere temelinde çalıştığı varsayılan Amerikan jüri örneğinden hareketle bir yazar²⁹, jürilerin kararlarının genellikle bütün üyelerin öngörüldüğü gibi eşit bir katılımının sonucu olarak ortaya çıkmadıklarını belirtmektedir. Bunun temel nedeni, insanların jürilerde bir araya geldiklerinde dış dünyada sahip oldukları statü, güç ve ayrıcalıklarını arkalarında bırakmadıkları gerçeğidir. Meselâ, genellikle jürilerde erkekler kadınlara, beyazlar beyaz-olmayanlara göre daha baskın konumda olmaktadır. Ayrıca, jürilerde çok söz alma ve konuşma kişinin argümanlarının güçlü olduğu izlenimi yaratmakta ve çok konuşan kişilerin diğerleri tarafından en ikna edici olarak görülmesi ihtimalini artırmaktadır. Yani, bu algılara yol açan, yorumların niteliğinden çok niceliğidir. Bu demektir ki, grup tartışmalarında baskın konumda olmak baskın grubun muhakeme, tartışma veya müzakeredeki üstün yeteneklerine bağlanamaz. O zaman da müzakere için yetenek veya becerilerin daha geniş olarak dağıtılması eşitsiz katılım veya etki problemini çözmeyecektir.

Müzakereci demokrasiye yöneltilen yaygın eleştirilerden biri de, onun seçkinci-oligarşik bir potansiyel taşıdığına ilişkindir. Habermascı rasyonel iletişimin ön şartlarının aşırı iddialı olması, Daniel Bell'in³⁰ işaret ettiği gibi, müzakereyi bir elit etkinliğine dönüştürme riski taşımaktadır. Müzakerenin aristokratik özelliği yeterince düşünülüp-taşınılmış olmayan tercihleri dışlama eğilimindedir. Sanders'in³¹ anlatımıyla, demokratik müzakerenin rasyonel, soğukkanlı ve bencillikten uzak olması gerektiğini iddia etmek, zımnem, heyecanlı veya ateşli, aşırı ve özel çıkarların yönlendirdiği sıradan konuşmaları dışlamak anlamına gelmektedir. Bu demektir ki, “politik” olana öncelik verme iddiasındaki bir teori böylece kısmen de olsa “antipolitik” bir öneriyle sonuçlanmaktadır.

Buna benzer şekilde, müzakereci demokrasinin temel probleminin “müzakere”nin *demos* için (uygun) bir etkinlik olmaması olduğu iddia edilmiştir. Michael Walzer, meselâ, bir grup bürokratin büyük bir ciddiyetle ve saatler-

²⁸ Bellamy 2007, s. 150.

²⁹ Sanders 1997, ss. 364-66.

³⁰ Bell 1999, s. 74-75.

³¹ Sanders 1997, s. 370.

ce aralarında müzakere ettikten sonra kararlaştırdıkları siyasetin belki “en iyi” siyaset olabileceğini, ama bunun demokratik bir yönetim için “doğru” siyaset olamayacağını söylemektedir.³² Başka bir yazar, başta Habermas olmak üzere müzakereci demokrasi taraftarlarının kamusal müzakere için gerekli gördükleri ön şartların karşılanmasının mümkün olmadığını³³, bu durumda farazi bir genel iradeye başvurulmak zorunda kalılabileceğini, bunun da entelektüel bir azınlık grubunun ideal bir konuşma durumundan ortaya çıkacağını düşündükleri bir genel iradeyi tanımlamalarıyla sonuçlanacağını ileri sürmektedir. Ayrıca, Habermas’ın bilgi ve güçle ilgili tarafgirliklerden arınmış rasyonel bir kamusal argümantasyona ilişkin “ütopik” çözümünün ancak bütün iktidarın politik merkezde temerküz ettirilmesiyle mümkün olacağı söylenebilir. Aynı şekilde, Habermas’ın kendisinin de kabul ettiği üzere, müzakereyle ilgili “konular ve katkıların organize edilmesi gereği” de müzakereci-demokratik kurumun yöneticilerine oligarşik bir güç verir. Müzakereci demokrasinin zorunlu ön şartlarına ilişkin listeler taraftarlarına göre şu veya bu ölçüde değişkenlik göstermekteyse de, bu listelerin uygulanması için her halükârda merkezileşmiş bir devrimci güç gereklidir.³⁴

Rasyonel bir kamusal müzakerenin makul bir konsensüs veya mutabakat üreteceğine ilişkin iyimser görüş de problemlili görünmektedir. İlginç olan, Habermas’ın ve diğer müzakereci demokratların rasyonel siyasi iradenin oluşmasını sağlayacak kamusal iletişim için öngördükleri şartların gerçekçilikten uzak olmasına rağmen böyle bir beklentiye girmeleridir. Bu, müzakereci demokratların müzakere ve tartışmanın sonunda ortak bir görüşe ulaşacak şekilde yurttaşların çoğunun başlangıçtaki görüş ve inançlarını değiştirecekleri konusundaki aşırı iyimserliklerinden kaynaklanmaktadır. Oysa, Gerald Gaus müzakerenin fiili konsensüse ulaşmayı hedeflemesi ölçüsünde, akla dayalı gerekçeler veya iyi nedenlerden uzaklaşma eğilimine gireceğini, buna karşılık iyi nedenler üzerinde odaklandıkça da argümanların çoğu kimseyi ikna etme ihtimalinin azalacağını belirtmektedir.³⁵

Öte yandan, birçok yazar kamusal müzakerenin, umulduğu gibi mutabakat üretmek yerine, çatışmayı teşvik edebileceğine dikkat çekmektedir. Shapiro’nun anlatımıyla³⁶, müzakere karşıt çıkarılara sahip olan insanların farklılıklarını su yüzüne çıkarabilir, siyasi bölünmeleri azaltmak yerine artırabilir veya genişletebilir. Başka bir ifadeyle, müzakere gizli yakınlaşma imkânlarını olduğu kadar, gizli farklılıkları da ortaya çıkarabilir. Kaldı ki,

³² Walzer 1999, s. 67-68.

³³ Aynı yönde Pennington 2007, s. 173.

³⁴ Tucker 2007, ss. 6-8.

³⁵ Gaus 2003, s. 144.

³⁶ Shapiro 1999, ss. 30-32.

başkalarıyla müzakere etmeden önce siyasi doğruyu bildiğimiz varsayımının haklı gösterilemeyeceği görüşü, peşinen ahlâki bir çatışmadan yana olan fanatikler veya fundamentalistleri ikna edemez. Müzakerede ortaya atılacak her iddianın “güvenilir araştırma/soruşturma yöntemleriyle” tutarlı olması gerektiğini öğrenmek fundamentalistleri pek etkilemez. Bunun mümkün olması için, fundamentalistlerin kendilerini aynı zamanda yanlışlanabilirliğe inanan demokratlar olarak görmeleri gerekir ki, böyle bir şey söz konusu değildir.

Öte yandan, Pennington³⁷ demokratik müzakerenin kişilerin kendi hatalarından öğrenmelerine ve yeni görüş açıları edinmelerine hizmet ettiği iddiasını kanıtların yanlışladığını belirtmektedir. Buna göre, çok sayıda araştırma, bilgi sağanağı altında kalan grupların müzakere-öncesi eğilimlerini pekiştirme eğilimine girdiklerini göstermektedir. Bu konudaki başka bir eğilim de müzakerenin görüşlerin kutuplaşmasıyla sonuçlanabilmesidir. Gerald Gaus da, müzakereci demokrasinin öngördüğü rasyonel konsensüsün sağlanamayacağına, ayrıca eksik bilgili insanların katıldığı bir müzakereden tam bilgiye dayalı ortak anlayışlar çıkmayabileceğine, aksine bazı grupların kalıpyargılara dayalı nitelendirilmeleri üstünde birleşileceğine işaret etmektedir.³⁸

Mark Pennington müzakerenin umulan rasyonel konsensüsü üretmesini engelleyebilecek başka bir olguya işaret etmektedir. Bu “tercih çarpıtması” denen olgudur. Buna göre, dışlanma, kızgın veya alaycı bakışlara maruz kalma gibi endişeler yüzünden, müzakereye katılan insanlar kendi başlarına olduklarında yanlış olduğunu düşündükleri baskın görüşe karşı görüş belirtmekten kaçınma eğiliminde olurlar. “Rasyonel bilgisizlik” ve “rasyonel irrasyonel” ise tercih çarpıtmasını daha da artırabilir. “Rasyonel bilgisizlik” durumunda, bir kişinin sonucu etkileme şansının çok düşük olması, kamusal alandaki argümanlar hakkında bilgi sahibi olmak için gerekli araştırma ve incelemenin nispeten yüksek maliyetine katlanmaya değmez. “Rasyonel irrasyonel” denen ikinci durumda ise “irrasyonel” (yani, yanlış) politikaları desteklemenin maliyeti bütün diğer seçmenlere de yüklendiği için, kişiler kendilerinin veya çoğunluğun önyargılarını sorgulama eğilimi pek göstermezler.³⁹

Müzakereci demokratlar genellikle müzakereci süreçlerin çatışan değerlere sahip olanlar arasında karşılıklı saygı atmosferini ve anlayış ruhunu teşvik ettiğini iddia ederler. Oysa, fiilen alınan ve herkesi bağlayan kararları son tahlilde çoğunluk koalisyonları belirleyeceğinden, bu, karşılıklı anlayış ve

³⁷ Pennington 2012, s. 175, 176.

³⁸ Gaus 2003, s. 136.

³⁹ Pennington 2010, s. 177.

hoşgörüden çok toplumsal çatışmayı teşvik edebilir. Esasen, siyaset hakkında en çok konuşanlar bunu kendileri gibi düşünenlerle yapma eğilimindedirler. İnsanların çatışmayı asgariye indirmek isteğiyle siyasi diyaloga girmeleri ihtimali çok daha azdır. Öte yandan, Diana Mutz'un (2006)⁴⁰ araştırmasının da gösterdiği üzere, müzakereci demokrasi için gerekli olan açık-düşüncelilik ve hoşgörüyü gösterenler de siyasi aktivistler değil, kesinlikle aktif politikadan kaçınma eğiliminde olan kişilerdir. Siyasi aktivizme girme zahmetine katlanma ve buna zaman ayırma eğiliminde olanlar ise partizan ve genellikle hoşgörüsüz olan "kesin inançlılar" arasından çıkmaktadır. Siyaset hakkında en bilgili olan ve kendilerini bilinçli olarak siyasi ideolojilerle özdeşleştiren kişiler alternatif siyasi görüş sahipleriyle ilişkiyi asgari düzeyde tutma eğilimindedirler. Bu nedenle, tartışmaya girenlerin farklı görüşlere en hoşgörüsüz olanlar olması daha muhtemeldir.

Müzakerenin başka bir sakıncası onun manipülatif potansiyelidir. Richard Bellamy ortak ilgilere seslenmek yönündeki baskıların kamusal tartışmaya katılanları kendi gerçek düşüncelerini gizleyerek popüler bir retoriğe yönelmeye sevk edebileceğine dikkat çekmektedir. Esasen, müzakere, soğukkanlı muhakemeyi önleyecek şekilde, meselelere duygusal tepkileri azaltmaktan çok abartan demagojik söylemler veya sofistiyeye edilmiş dolambaçlı anlatımlar için fırsatlar da sunabilir. Müzakerenin bu gibi potansiyel kusurları başkalarının manipülatif hitabetleri veya bilgi ağırlığından kaynaklanan kafa karışıklığı yüzünden yurttaşları kendi çıkarlarını yanlış algılamaya götürebilir.⁴¹ Öte yandan, müzakereci demokrasi iktisadi güçten kaynaklanan hiyerarşik ilişkilere son vermek isterken, sözlü müzakereyi öne çıkardığı için bu sefer kendisi sözlü ikna yeteneğine dayanan yeni güç ilişkilerine yol açabilir. Lynn Sanders'in anlatımıyla, " (b)azı yurttaşlar argümanlarını rasyonel, akla uygun terimlerle ifade etmede başkalarından daha iyidirler."⁴²

Müzakereci demokrasiyle ilgili belki de en temel problem bilgi problemidir. Bunu Friedrich Hayek'in vaktiyle dikkat çekmiş olduğu sosyalist planlamayla ilgili epistemolojik problemlere benzeten Pennington⁴³ meseleyi şöyle koyuyor: Müzakereci demokrasi tartışmaya katılanların "tam bilgi" ile hareket ettiklerini varsaymaktadır; oysa, toplumun karmaşık yapısı, bilginin toplumda dağılımı ve insanlar arası ilişkilerin dinamik niteliği nedeniyle, belli bir anda herhangi bir siyasal kararla "ilgili" bütün faktörlerin bilgisine sahip olan hiçbir özne yoktur. Bilginin toplumda dağınık olarak bulunması onun "merkezleştirilmesi"ni engellemektedir. Bundan dolayı, Pennington'ın

⁴⁰ Aktaran Pennington 2012, s. 181.

⁴¹ Bellamy 2007, s. 189-90.

⁴² Sanders 1997, s. 348.

⁴³ Pennington 2003, s. 729, 731, 734.

kendi anlarımıyla,” (m)erkezi ekonomik plânlama yoluyla özgürleşmenin epistemolojik açıdan mümkün olmaması gibi, bir tür tartışma yoluyla merkezi planlama demek olan müzakereci demokrasi de öyle olabilir.” Ayrıca, müzakereci demokrasi sadece sözlü iletişimi esas aldığı için gerçekte sözlü olarak ifadesi mümkün olmayan zengin bir örtük veya “pratik” bilgi stokunu ihmal etmektedir. Keza, milyonlarca yurttaşın bir araya gelmesi fiziki olarak mümkün olmadığından, herkes kendisiyle ilgili kararların müzakere sürecine katılamayacağı gibi, müzakere platformuna katılmayan kişiler de müzakere esnasında aktarılabilecek bilgiden yoksun olacaklardır.

Müzakereci demokratlar savundukları demokrasi modelinin bir avantajının da onun modern toplumun çoğulcu yapısının gereklerine uygun olması olduğunu ileri sürerler. Şüphe yok ki, demokrasilerde farklı olanlar arasında bazı ortak veya paylaşılan değerlerin bulunmasına ihtiyaç vardır ve müzakereci demokratlara göre müzakere bu ortak anlayış ve amaçların neler olduğunu keşfetme aracı olarak hizmet eder. Ne var ki, modern çoğulcu toplumlarda bu türden ortak amaçlara ulaşmak sanıldığı kadar kolay olmayabilir. Dolayısıyla, müzakereci model konsensüse ulaşılmadığı zaman zor durumda kalacak olan birçok grubu dışlayacaktır.⁴⁴ Kamu politikalarına hakim olacak kurallar üzerinde herkesi tatmin edecek makul bir konsensüse ulaşma düşüncesinin yanlış olduğu ileri sürülmektedir.⁴⁵ Öte yandan, müzakereci modelin konsensüs üzerinde odaklanması, daha önce belirtildiği gibi, özellikle kültürel olarak bölünmüş toplumlarda farklılıkları azaltmak bir yana, onları su yüzüne çıkarabilir. Bunun bir nedeni, farklı grupların görüş ve çıkarlarının bağdaştırılamaz olabilmesi ise, bir diğeri de bu görüş ve çıkarların müzakereye anlamlı olarak dahil edilemeyecek kadar çok sayıda ve çeşitli olması ihtimalidir.⁴⁶

Modern toplumda kültürel farklılığın belirginleşmesiyle baş etmek için en uygun modelin müzakereci demokrasi olduğu görüşüne katılan Seylâ Benhabib ise müzakereci demokrasinin kültürel azınlıkların kendi davalarını siyasi süreçte ortaya koymalarına imkân vermek gibi bir avantajı olduğunu ileri sürmektedir. Konsensüse ulaşılmasında durumunda grupların dışlanması ihtimalini gündeme getiren itiraza karşı da, Benhabib konsensüse ulaşılmasının mümkün olduğunu, dolayısıyla grupların kamu hayatından ayrılmasına direnmek gerektiğini belirtmektedir.⁴⁷ Yine de, rasyonel bir müzakerecinin genel bir mutabakatla sonuçlanabileceği beklentisi kamusal müzakereye gerek birey gerekse grup olarak katılan aktörler arasındaki görüş farklılıkla-

⁴⁴ Kukathas 2006, s. 590.

⁴⁵ Bellamy 2007, s. 150. Aynı yönde Gaus 2003, s. 123.

⁴⁶ Bellamy 2007, s. 132, 189.

⁴⁷ Kukathas 2006, 591-92.

rının ne kadar derin ve bağdaşmaz olabileceğini yeterince ciddiye almıyor görünmektedir.

Başka bir yazar değerler üzerinde bir konsensüsün ne mümkün ne de istenir bir şey olduğunu belirtmekte ve Dryzek ve Bohman gibi Hebermas'a sempatik olan demokrat yazarların bile bu konsensüs şartının çoğulcu toplumla gerilim içinde olduğunu kabul ettiklerine dikkat çekmektedir.⁴⁸ Farklılıkçı yaklaşım açısından, müzakereci demokrasi anlayışının rasyonel argümantasyon üstündeki vurgusuyla kültürel bakımdan taraflı olduğu ve bu haliyle çeşitliliği bastırmaya hizmet edeceği ileri sürülebilir. Pennington'ın belirttiği gibi⁴⁹, müzakereci demokratların "uzlaşmacı kararlar"a ulaşma isteği toplumsal meselelerle ilgili olarak alınacak kararların toplam sayısını azaltmakta ve insanların tercih seçeneklerini daraltmaktadır. Başka bir anlamıyla, siyasi müzakere herkes için bir tek kararın alınmasıyla sonuçlandırıldığından, özel alanda tecrübe ettiğimiz kararlar çoğulluğunun yerine, müzakereci süreç alınan bir tek kararın herkese dayatılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Nihayet, müzakereci demokrasinin yeniliği caydırıcı bir yanı olduğu da söylenebilir. Şöyle ki: Pennington'ın anlatımıyla⁵⁰, üretime ve tüketime ilişkin her kararda belli sayıda insanı ikna etmek gerekecekse, o zaman yeni değerlerin veya teknolojilerin ortaya çıkması çok güçleşecektir. Aynısı başka türden kamusal kararlar bakımından da söylenebilir. Nitekim, müzakereci uygulamalar hakkındaki empirik araştırmalar müzakerenin yeniliği caydırdığını göstermektedir.

SONUÇ

Belirtmek gerekir ki, kamusal sorunların yurttaşların katılımına dayanan müzakereci süreçlerle alınan kararlarla çözülmesi ahlâki bakımdan doğru olduğu gibi, demokrasinin temel idealiyle de uyumlu bir düşüncedir. Ahlâki bakımdan doğrudur, çünkü ahlâkîlik kişilerin uymakla yükümlü tutulacakları kararlar ve politikaların onların katılımıyla alınmasını gerektirir. Kişileri kendi iradeleri dışında kararlaştırılmış olan normlara tabi olmaya zorlamak özerk kişi idealiyle bağdaşmaz. Aynı nedenle, katılımcı ve müzakereci karar-alma yöntemleri demokratik idealle de uyumludur. Şüphe yok ki, anlık heyecanların, ön yargıların ve keyfi tarafsızlıkların, kısaca akla aykırılığın ürünü olan siyasi kararlar veya tercihlerin sürüklediği bir rejimde halkın doğru anlamda "yönettiği" söylenemez. Kaldı ki, insanların ahlâki meselelerde görüş ayrılığı içinde olmaları evrensel bir gerçek olduğundan,

⁴⁸ Tucker 2007, s. 6.

⁴⁹ Pennington 2003, s. 734; Pennington 2012, s. 181-82.

⁵⁰ Pennington 2012, s. 178; Pennington 2003, s. 732.

ortak kararlar alınması zorunluluğu, farklı pozisyonların akılcı bir temelde ve gerekçeli olarak yapılacak bir kamusal tartışmaya girmelerini bir zorunluluk haline getirmektedir. Onun için, müzakereci demokrasinin kolektif kararların alınmasında rasyonel argümana, düşünüp-taşınmaya, soğukkanlı bir şekilde tartışma ve müzakereye önem vermesi takdire değerdir. .

Fakat mesele müzakereci süreçlere fazla bel bağlanmasında ve müzakereci karar-alma üstündeki vurgunun ne kadar ileri götürüleceğindedir. Müzakereci karar-alma yöntemleri konusundaki aşırı iyimserliğin gerçekçi olmadığı yukarıdaki eleştirilerden sonra anlaşılmalı olmalıdır. Müzakerenin ne kadar ileri götürüleceği meselesine gelince; kamusal alanın gerçek anlamda “ortak” sorunların ötesine geçerek, neredeyse bütün sivil hayat alanını kuşatacak, özel çıkar ve ilgileri marjinalize edecek bir kapsamda düşünülmesi halinde, müzakereci demokrasinin özgürlük için bir tehdit oluşturabilir ve farklılıklara çok az yer bırakabilir. Müzakere üstündeki vurgu, ayrıca, hayatın müzakereci olmayan -ve olması da gerekmeyen- alanları aleyhine bir tarafgirliği yansıtmaktadır.

Şu halde, müzakereci demokrasiyle ilgili problem, onun “müzakereci” süreçlerin önemini takdir etmesinde değil, fakat demokrasiyi bu süreç ve mekanizmalarla tanımlamasındadır. Demokrasiyi müzakereyle neredeyse özdeşleştiren bu eğilime kuşkuyla bakmak gerekir. Aslında, bu anlayışın temelinde, aklın gücüne aşırı güveni yansıtan modernist-Aydınlanmacı bir düşünce yatmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, akıl yoluyla toplumsal dünya hakkında tam bir bilgiye ulaşabileceğimiz ve ortak hayat alanını münhasıran akla göre düzenleyebileceğimiz –hatta, düzenlememiz gerektiği- varsayılmaktadır. Nitekim, müzakereci demokratlar genellikle rasyonel müzakerenin sonunda bütün siyasi sorunlara yegâne doğru cevapları verebileceğini düşünmektedirler.

Aklın gücüne olan bu güven, ironik olarak, demokratların alternatifi olmak iddiası güttükleri “aydınlanmacı liberaller”le paylaştıkları bir özelliktir. Nitekim, aklın güçlerinin ortak ve evrensel olduğuna inanan Aydınlanmacılar akla dayalı özgür araştırmanın –doğa bilimlerinde olduğu gibi- toplumsal ve siyasal alanda da bizi tartışmasız hakikatlere ulaştıracağını umuyorlardı. Bu görüşten etkilenen birçok liberal insan aklının serbest kullanımının ahlâki ve siyasi görüşleri birbirine yaklaştıracığına inanıyordu.⁵¹ Müzakereci demokrasi söz konusu olduğunda bu eğilim, kamusal müzakereye katılması öngörülen aktörlerin toplumsal gerçeklik hakkında eksiksiz bilgiye sahip olduklarını ve bu müzakerenin katılanlar arasında rasyonel bir uzlaşmayı üretebileceğini düşünmek şeklinde kendisini göstermektedir.

⁵¹ Gaus 2003, s. 1-4. Aynı yönde Erdoğan 2006.

Oysa bu, özellikle klâsik liberal düşünür F. A. Hayek'in 1930'lardan itibaren yanlılığına ısrarla dikkat çektiği gibi, "ölümcül" bir varsayım olabilir. Hayek'e göre, yukarıda belirtildiği gibi, bilgi toplumunda dağılmış durumda olduğundan, geniş ölçekli bir planlama veya koordinasyon için zorunlu olan eksiksiz bilgiye sahip olan hiçbir toplumsal özne yoktur. Bireylerin içinde yer aldıkları toplumsal yapılar öylesine girift ve dinamiktir ki hiçbir kişi veya grup bu yapının tamamı hakkında kapsayıcı bilgiye hiçbir zaman sahip olamaz. Bir yandan, farklı toplumsal yapılar ve mekanizmalar içinde yer alan insanların güttükleri amaçların ve izledikleri araçların sürekli değişim halinde olması, öbür yandan da etkinlik alanlarının çeşitliliği ölçüsünde ihtiyaç duyulan işlevsel bilginin farklı olması, merkezi bir kişi, grup veya kurulum toplumsal koordinasyon için gerekli olan kapsamlı bilgiye ulaşmasını imkânsız hale getirmektedir.

Mark Pennington'ın⁵² de haklı olarak dikkat çektiği gibi, Habermascı "iletişimsel rasyonalite" argümanı, dinamik ve girift yapılarda kapsayıcı bir toplumsal koordinasyon için gerekli epistemolojik kapasiteden müzakereci kurumların yoksun olduğunu göz ardı etmektedir. Öte yandan, aynı teorinin toplumsal koordinasyon için önemli olan bilginin sözle ifade edilebilen -deyim yerindeyse, "formel"- bilgidен ibaret olduğunu varsayması ve kendiliğinden doğan kurumlarda ifadesini bulan karmaşık ama daha işlevsel olan geniş bir zımnî bilgi stokunu dikkate almaması da kamusal müzakere yoluyla alınacak kararların güvenilirliğini azaltmaktadır.

Öyleyse, müzakereci demokrasiyi alternatif bir demokrasi teorisinden çok, esas olarak seçimlere ve temsili kurumlara dayanan liberal demokrasinin kolektif kararların alınmasında müzakereci süreçleri öne çıkaran bir türü olarak görmek en uygun yaklaşım olacaktır. Esasen, Simone Chambers'ın belirttiği gibi⁵³, müzakereci demokrasi teorisyenleri mevcut temsili kurumları değişik derecelerde eleştirmekle beraber, genellikle müzakereci demokrasiyi liberal demokrasinin bir alternatifi olarak düşünmemektedirler. Söz gelişi Amy Gutmann ve Dennis Thompson da müzakerecinin temsili bir biçimin savunmaktadır.⁵⁴ Esasen, bu teorinin öngördüğü rasyonel iletişim ve kamusal müzakere, olabildiği kadarıyla, ancak insan hakları ve hukuk devleti çerçevesinde işleyen temsili demokratik kurumların sağlayacağı bir toplumsal-siyasal zemin üstünde varlık bulabilir. Aslına bakılırsa, müzakereci demokrasi taraftarı kimi düşünürler –aynen liberaller gibi- seçimler yoluyla ortaya çıkan "halk iradesi"ne mutlak üstünlük tanınmasalar da, yine de "halk

⁵² Pennington 2003.

⁵³ Chambres 2003, s. 308, 311.

⁵⁴ Pennington 2012, s. 165.

yönetimi”ni kamusal müzakereyi teşvik etmenin bir aracı olarak görmektelerdir.

KAYNAKLAR

- Bell, Daniel A. (1999), “Democratic Deliberation: The Problem of Implementation”, Macedo, Stephen (ed.), *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement* (Oxford University Press) içinde, ss.70-87.
- Bellamy, Richard (2010), *Political Constitutionalism: A Republican Defense of the Constitutionality of Democracy* (Cambridge University Press, repr.).
- Chambers, Simone (2003), “Deliberative Democratic Theory”, *Annual Review of Political Science*, 6, ss. 307-326.
- Erdoğan, Mustafa (2005), “Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm”, *Demokrasi Platformu*, n. 3, ss. 61-79 (Erdoğan, Mustafa, *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm* [Ankara: Orion, 2006] içinde [ss. 15-40] yeniden yayımlandı)
- Galston, William A. (1999), “Diversity, Toleration, and Deliberative Democracy: Religious Minorities and Public Schooling” Macedo (ed.), *ibid.* içinde, ss. 39-48.
- Gaus, Gerald F. (2003), *Contemporary Theories of Liberalism: Public Reason as a Post- Enlightenment Project* (Sage Publications).
- Gutmann, Amy (1996), “Democracy”, Goodin, R. E. & Pettit, P. (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (Blackwell) içinde, ss. 411-421.
- Kukathas, Chandran (2006), “Moral Universalism and Cultural Difference”, *The Oxford Handbook of Political Theory* (Oxford: Oxford University Press).
- Manin, B. (2001), “On Legitimacy and Political Deliberation”, Blaug, R. & Schwarzmantel, J. (eds.), *Democracy: A Reader* (Edinburgh: Columbia University Press) içinde, ss. 501-508.
- Pennington, Mark (2010), “Democracy and the Deliberative Conceit”, *Critical Review*, 22/2-3, ss. 159-184.
- Pennington, Mark (2003), “Hayekian Political Economy and the Limits of Deliberative Democracy”, *Political Studies*, 51/4, ss. 722-739.
- Sanders, Lynn M. (1997), “Against Deliberation”, *Political Theory*, Vol. 25, No. 3, ss. 347-75.
- Shapiro, Ian (1999), “Enough of Deliberation: Politics is about Interests and Power”, Macedo (ed.), *ibid.* içinde, ss. 28-38.

Tucker, Aviezer (2008), "Pre-emptive Democracy: Oligarchic Tendencies in Deliberative Democracy", *Political Studies*, 56/1, ss. 127-147.

Walzer, Michael (1999), "Deliberation, and What Else?", Macedo (ed.), *ibid.* içinde, ss. 58-69.